

L-UNIVERSITÀ TA' MALTA
IL-FAKULTÀ TAL-ARTI
IL-KORS TAL-QARI TAL-PROVI BIL-MALTI 2014-15
MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

It-Tnejn 9 ta' Ġunju 2014 (17:30 – 19:30)

NOTA: F'dan l-eżami l-istudenti ma jistgħux jużaw kotba.

*Wieġeb iż-**żewġ** taqsimiet.*

A. Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn it-tliet siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma sħiħa fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta A	Bla tagħlim
----------------	--------------------

Kien is-Sibt, **għal** habta tas-sebġha ta' filġhodu. U fuq il-ghatba ta' **daqxejn** ta' terran li jiftakar il-Kavallieri ta' San Ġwann f'Malta, Ġanna kienet **bil-qieghda dbill** biċċa hobż ġewwa bott mimli **tè** bla ħalib, u **tellgħa** u tniżżel bejnha u bejn ruħha kemm kienet tkun aħjar milli hi li kieku kellha sitt liri f'idejha.

Għandha **tati** ta' **tlett** xhur kera, u xi lira u nofs dejn lil xi sitta **minn** nies. X'taġħmel? Kif triduha ma tissallabx, jiġifieri ma tiddejjinx, jekk żewġha ilu għomor ma jaħdem! U biex **taqgħad**, xi erba' ġimġhat ilu ddoġba xahrejn Kordin talli **ta'** xebġha lil wiehed u kien għoddu qatlu, wara li kien xorob kemm **imbid** sab għand Xandru ta' hdejjhom.

Hin bla waqt Ġanna tintebaħ illi hu s-Sibt. **Twerżieqa** liema bħalha. “Pawlu! Pawlu! Qum, għazzien! Hlief biex tiekol u torqod **mintix** tajjeb!” Pawlu, binha l-kbir, għandu erbatax **il-** sena u **sebġha** ħutu warajh, kollha bniet. U wara ommu, li taħsel lin-nies, Pawlu li jaqla' l-flus fost kemm ħluq **jiltaqaw** id-dar. Tifel ħabrieċi u lil ommu jhobbha daqs dawl għajnejh. Kemm-il sold jaqla' mill-bejgħ tal-pastizzi u tal-ġurnali fit-toroq, u minn **kull ma** jsib x'jaġħmel, jaġħtih lilha. U sold sigaretti ma jixtrix. Biex ipejjep jiġbor il-biċċiet mit-toroq, jixtri jew jisraq librett, u erhilu jobrom u jdahhan.

Jaħasra! Min jaf **x'jibla** mat-tabakk li jkun qed **jpejjep**! İzda wisq jimpurtah. Wisq jifhem. Meta

kellu xi seba' snin missieru kien jitpaxxa bih **jaraħ** taparsi jpejjep il-biċċa sigarett li kien jarmi hu minn ħalqu. X'ma jpejjipx li jsib, la issa għandu erbatax-il sena!

Twerżiqa oħra, “Xitan, qum minn hemm, għax ser **nitfghalek** barmil ilma fuq rasek!” Pawlu jistenbah mingħajr ma jiftaħ għajnejh, jitqalleb fuq is-saqqu, ifittex xi haġa b'idejh. Kien qed johlom li rebah xelin u qed jghoddu kollu ferħan meta t-twerżiqa li werżqet ommu **gegħelithu** jistenbah **għal kollox**. Fetaħ għajnejh u b'lehen kollu nġas **staqsiha**: “Hawn, ma. Xi trid?” “Irrid dimonju **jagħrrqek**! Qum minn hemm, isa, u mur fittex fuq il-gradenza **maġemb** l-inkwatru ta' Sant'Antnin. Għandi karta bil-*ventisei* u s-sebġha miktuba fuqha. Mur għand tal-lottu u **ilagħbhomli**.” “Iva għalhekk qajjimtni? Ma kontx nilhaq ingibhomlok?” “Nirrak skumnikat, kemm int għazzien! Ma jehlisnix minnek darba għal dejjem! Ma nistax narak b'għajnejja. Qed ngħidlek, qum u mur!”

Izda għad li Ġanna lil Pawlu kienet **tidghejlu** – għax ħlief bid-dagħa b'ebda kliem iehor ma kienet taf twissi lil uliedha – b'danakollu lil dan Pawlu kienet thobbu daqs is-seba' bniet li kellha warajh f'daqqa, għaliex xagħar dawn l-imsieken għandu jkun li kien tal-lanzit, għaliex bil-gbid li għal kull xejn kienet **igġebbidulhom**, haġa tal-ghageb kif qatt ma gie f'idejha.

Pawlu bit-**tielgħa** u bin-niezel qam. Resaq mal-bieb hdejn ommu jitmattar. “Ma, hemm xi belgħa te?” “M'hemmx, għamilt belgħa għaliya. La tigi, **għamel** int. Mur fejn **bagħhattek**, isa. Mur, u ara li ma ddumx għax bi kbira tkun.”

Bil-qalb it-tajba Pawlu jersaq hdejn il-gradenza u maġenb l-inkwatru ta' Sant'Antnin jilmah qoxra ta' kaxxa tas-sigaretti u fuqha **miktubha** n-numri 7 u 26 li kienu n-numri tax-**xagħar** u tal-gurnata li fihom **zewġa** kien wehel l-aħħar wehla ħabs, u li kienet **qegħdet** hdejn l-inkwatru ta' Sant'Antnin bit-**tagħma** li dan il-qaddis irebbahha u tixgħellu **xema'** ta' ratall u ma nafx x'tagħtih aktar.

U hekk Ġanna kienet qed tgħaddi **hajjietha**. Tittama dejjem li tirbah. Tahdem lin-nies meta ssib tahdem u tkun tista'. **Minn għand** ir-raġel taqla' ta' sikwit aktar swat **milli** ħobż, l-aktar meta kien ikun xurban. Tidgħi u tishet lil uliedha għal kull xejn, u tbat hi **w uliedha**. Tbat mingħajr ma tifhem

sewwa kemm qed tbat, kuljum. Tbat bħalma jbat l-ħolqien delli, il-ħolqien nieqes mid-dawl, mid-dawl li jsebbħu u li jissejjaħ tagħlim.

(Adattata minn kitba ta' Ġużè Ellul Mercer li dehret f'*Il-Hmar* tad-9 ta' Novembru, 1927)

Silta B

L-insetti tal-ilma

Numru kbir ta' insetti jgħaddu ħajjithom, kollha kemm hi jew parti minnha, ġol-ilma. L-ilma huwa ambjent varjat ħafna, u għalhekk fih nerggħu nsibu **sotto-ambjenti** differenti. Għalhekk hemm insetti li jgħixu fuq wiċċ l-ilma; hemm dawk li jiddendlu taħt il-wiċċ tal-ilma, hemm oħrajn li **jgħowmu**, hemm dawk li jitkaxkru mal-qiegħ jew mal-pjanti, kif ukoll dawk li jħaffru fit-tajn. Ħafna minn dawn l-insetti saru **speċjalizzati** jew adattati għal xi tip ta' ħajja minn dawn li għadna kif semmejna.

Dawk li jgħixu fuq wiċċ l-ilma jistgħu jagħmlu hekk minħabba li l-ilma għandu l-wiċċ tiegħu **jixbaħ** lil skorċa rqiqa ħafna u li tiggebbed. Tip ta' **nsett** magħruf bl-Ingliż bħala *pond skater* (li bil-Malti nistgħu nsejħulu “żgiċċ tal-ilma”), proprjament **igħix** fuq wiċċ l-ilma. Saqajh miksija bi **kwalita'** ta' suf **irqieq** li jimbotta l-ilma minn fuqu; ma jtaqqabx **li skorċa** ta' wiċċ l-ilma u għaldaqstant ma **jgħereqx** imma jiżloq b'heffa fuq wiċċ l-ilma. B'saqajh tan-nofs jagħti daqqiet qisu qed jaqdef, u jmur **il-fejn** irid b'saqajh ta' wara.

Speċi oħra interessanti hija l-ħanfusa msejħa “l-ħanfusa dawwarija” (*whirligig beetle*). Il-kelma *whirligig* ġejja mid-drawwa ta' din il-**ħanfusa** li tigri **b'velocità** kbira fi dwawar mal-wiċċ tal-ilma. Il-qoxra tleqq ta' dan l-insett **iġġiġhel** l-ilma jiżloq minn fuqha. Din il-ħanfusa żżomm nofsha taħt l-ilma, **bħal ma** jagħmel vapur, u taqdef b'saqajha ta' wara li għandhom suf apposta għall-qdif. Barra minn hekk, din il-ħanfusa, li fil-gzejjer Maltin hija rari ħafna, għandha għajnejha speċjalizzati **ukoll**. Dawn huma maqsumin fi tnejn b'tali mod li b'ta' fuq tara barra mill-ilma, waqt li b'ta' taħt tara ġol-ilma. B'hekk din il-ħanfusa tista' tara kemm

barra mill-ilma kif ukoll taht l-ilma! Dan il-ħanfus jista' jogħdos ukoll u meta jagħmel hekk inizzel miegħu buzzieqa **ta' l-arja** biex ikun jista' jieħu n-nifs taht l-ilma wkoll.

Dawn l-insetti m'għandhomx problema biex jieħdu l-ossigenu għax jgħixu fuq wiċċ l-ilma b'**kuntat** dirett mal-arja. Izda l-biċċa l-kbira tal-insetti li jgħixu taht l-ilma jridu jitilgħu fil-wiċċ biex jieħdu n-nifs. Oħrajn, kif għedna, **jniżżlu** magħhom l-arja – jew taht il-ġwienah jew **maħżunha** qalb pil speċjali li għandhom fuq ġisimhom.

Insetti oħra huma adattati biex jgħaddu parti mill-ħajja tagħhom ġewwa l-ilma. Insibu xi **friegħ** tad-dubbien li jgħixu taht l-ilma fit-tajn tal-qiegħ. Dawn ma għandhomx għalfejn jitilgħu fil-wiċċ biex jieħdu n-nifs għax fit-tarf ta' żaqqhom għandhom bħal tubu rqiq li **jtawwluh** sakemm jilħaq wiċċ l-ilma u b'hekk jieħdu l-arja. Uħud minn dawn l-insetti fihom biss madwar ħames centimetri, u biex jieħdu l-arja jużaw tubu li huwa wisq itwal minnhom! Dud ieħor ta' xi dubbien, fostu xi nemus, li wkoll jgħix fit-tajn, il-problema tal-arja għelibha mod ieħor. **Għandhu** demmu aħmar u kapaċi jaħžen l-ossigenu fih. B'hekk dan l-insett jista' jhaffer iżjed fil-**font** got-tajn u m'għandux bżonn joqgħod jitla' għall-arja biex ifittex l-ikel. Xi dud ta' nemus ieħor jisraq l-arja mill-pjanti billi jgdem il-vini tal-pjanti minn fejn **tagħddi** l-arja. B'hekk jista' jibqa' taht l-ilma għal żmien itwal.

Hemm insetti oħra li jieħdu n-nifs minn toqob speċjali li għandhom **ma' tul** ġisimhom. L-ossigenu maħlul fl-ilma jidhol minn dawn it-toqob u jithallat ma' demmhom, waqt li l-arja l-ħażina toħroġ **il-barra** għal ġol-ilma.

L-insetti li jgħixu ġol-ilma **kolla** huma adattati biex jgħixu f'dan l-ambjent. Hemm dawk li jgħumu, dawk li **jitkaxxkru** jew jimxu, u anke dawk li **jinbuttaw** l-ilma minn ġo fihom bi pressa kbira biex imorru **min-naħa** għal oħra. Dawk li jgħumu generalment ikollhom saqajhom **wesgħajn**, jixbhu l-imqadef, u **miksijja** b'suf speċjali li jgħinhom fil-qdif. Dawk li

jitkaxkru għandhom saqajhom b'saħħithom bil-ganċijiet fit-tarf biex ikunu jistgħu **iqabbd** mal-pjanti tal-ilma. L-insetti li jgħixu f'qiegħ l-ilma ġieri aktarx li jkunu ċatti u jiżolqu biex joffru rezistenza mill-inqas **għal** kurrenti u b'hekk ikunu jistgħu **joqgħodu** f'post wieħed mingħajr xkiel. Dawk li jhaffru aktarx ikunu għamla ta' ċilindru, bħall-ħniex tal-ħamrija.

(Adattata mill-ktieb *Ġmiel in-Natura* ta' A.E. Baldacchino, P.J. Schembri u S. Schembri, 1995)

Silta Ċ

Villa misterjuża

Fil-villa tal-Wardija, imsemmija għall-kompożitur bravu Ġermaniż Richard Wagner u magħrufa bħala “l-villa tal-ħares” mill-ftit abitanti tal-inħawi, kienu **jiltaqaw** xi persuni distinti fil-**pajjis**. **Iddisinnjata** minn Claudio Manfredi, arkitett Taljan ta' fama mondjali, u mibnija minn ħaddiema tas-sengħa Maltin, din l-istruttura famuża kien fiha dehra tassew imponenti, sew minn barra kif ukoll minn ġewwa.

Imdawwra bi ġnien kbir u sabiħ mimli b'għadd ta' pjanti u b'numru ġmielu ta' sigar taż-żebbuġ, tal-laring u anki xi tnejn tal-lumi, din il-villa kellha swali kbar miftuħa fuq ġewwa fejn għadd ġmielu ta' pitturi ta' kompożituri rinomati tal-mużika kienu **jzejjnu** l-ħitan, b'mod partikolari fis-sala l-kbira ta' barra, fejn kienet tinzamm il-librerija.

Din il-ġawhra tal-arti kienet mibnija fuq medda art kbira fil-Wardija, b'veduti mill-isbaħ tal-Gzejjer ta' San Pawl u iżjed **il-fuq** it-torri għassies ta' Selmun, glorjuż **bħall-dejjem**. Fil-kantunieri ta' din il-villa kien hemm **erbgħa** torrijiet żgħar li kienu **jatuha** dehra ta' xi fortizza kbira taf il-bużnanniet. Imħaffer ġol-blat madwarha kien hemm ukoll foss kbir u fond li fih **ntefgħet** il-ħamrija biex fiha setgħu jinżergħu ħafna pjanti tal-kaktus, sigar taż-żebbuġ u **ankè** taż-żnuber.

Il-villa - jew aħjar dan l-ispeċi ta' torri antik - restawrata b'tant stil u gost għaż-żmien **ta' lllum**, kienet maqsuma f'żewġ sulari kbar u **majestużi**. Kif tidhol mill-bieb ta' barra, li kien maħdum bl-injam mastizz u ddisinjat b'hila kbira minn mastrudaxxa ta' veru, kont issib intrata **wiesa'** b'għadd ta' ritratti **mdaqsa** ta' Adolf Hitler. Il-kuritur kien twil iżda maqsum b'żewġ arkati żgħar **imdawwrin** b'xambrelli tal-injam **pariċċ** il-bieb ta' barra. Iżjed 'il ġewwa, imbagħad, sewwasew kif tidhol mill-ewwel arkata fuq il-lemin, kien hemm sala kbira li kienet isservi b'hala l-kamra fejn kienu jintlaqgħu **il-mistiednin**. F'sala oħra mdaqqa fuq ix-xellug kien hemm l-istudju bil-librerija miegħu, li kien jieħu d-dawl minn tieqa kbira u wiesgħa li kienet tagħti għal fuq il-ġnien.

It-taraġ għat-tieni sular kien tal-irħam u mibni rpużat u **spazzjuż**. Dan it-tieni sular kien imqassam fi tliet swali kbar **ta' l-irqad** bil-kmamar tal-banju magħhom li qajla kienu jintużaw. Il-villa kienet **attrezzatha ukoll** b'għamara moderna **tixgħed** il-lussu, bi kmamar tal-banju **Germanizi** ddekorati bl-ifjen materjal fis-suq. Iżda, l-istess bħat-tliet swali kbar tal-irqad, dawn il-kmamar tal-banju ftit li xejn kien isir użu minnhom.

L-uniku difett ta' din id-dar kbira, jekk wieħed seta' jsejjaħlu hekk, kien il-fatt li kienet **imwarba**. Iżda għal dan il-grupp ta' nies li kien jiltaqa' f'din id-dar kważi regolarment, dan ma kien difett xejn, anzi x'aktarx li kien jagħmilha l-post **idejali**, ladarba l-iskop li għalih **imbriet** f'post **daqsekk** diżabitat kien intlaħaq mija fil-mija. Rari kienu jersqu nies lejn dawg l-inħawi... u b'riħet hekk din is-setta ta' nies, uħud minnhom ta' klassi għolja fis-**soċjeta**, setgħet teżercita l-funzjonijiet tagħha, reliġjużi u **m'humieq**, mingħajr tfixkil jew biża'. **L-anqas** b'karozza żgħira ma kont tista' tasal sal-bieb ewlieni ta' din il-villa għax wieħed ried bilfors jgħaddi minn trejqa ċkejna qalb l-**egħlieqi** miżgħuda bil-ħotob u maħnuqa bil-ħaxix ħażin.

Biex wieħed seta' jinżel ġol-ġhar, imħaffer apposta fil-blat taħt id-dar kollha, u li fih kienu jsiru bħal ikliet ħfief u funzjonijiet reliġjużi fl-istess waqt, kien irid l-ewwel jgħaddi mill-ġnien kbir, **mbagħad** moħbi wara siġra xwejha taż-żebbuġ kien isib tarag dejjaq li meta jinżlu jsib ruħu f'sotterran daqs ħabs.

Malli tirfes l-**għadba** ta' dan is-sotterran, fuq il-lemin kien jiżbokka bieb ieħor tal-ħadid li meta tidhol minnu ssib ruħek quddiem il-bokka tal-ġhar. Din id-daħla kienet tkun dejjem magħluqa b'bieb ieħor oħxon tal-ħadid li kien jinqafel ukoll b'katnazz. L-ġhar innifsu, li kien imħaffer fil-blat taħt il-wesgħa kollha tal-villa, kien mimli b'**egħrien** jinfdu għal ġo xulxin.

U proprju hawn kien jiltaqa' dan il-grupp ta' **ndividwi** biex iwettaq dmirijiet jew funzjonijiet importanti li kien ikollhom fuq l-aġenda minn żmien għal żmien. **Minn** qatt seta' jobsor li taħt din il-villa kbira, mibnija f'lokal diżabitat u **maqtuħ** minn kulħadd, kien hemm dan l-ġhar kbir riżervat u misterjuż, imħaffer taħt l-art, u li fih kienu jsiru attivitajiet ta' kull xorta? Min qatt seta' jobsor li taħt din il-villa stajt toqtol u tidfen **minajr** ħadd **ma'** jinduna?

(Adattata minn *Sarah f'morsa ta' mħabba* ta' Edmond Zarb, 2013)